

PLETERŠNIKOV *SLOVENSKO-NEMŠKI SLOVAR*¹

Srednješolski profesor Maks Pleteršnik je po 12 letih izdelave in tiska ravno pred enim stoletjem dal Slovencem skoraj za sto let najboljši slovar slovenskega jezika, t. i. Wolfov Slovensko-nemški slovar. Poleg nemških ustreznice in drugih pomenskih določitev je izbranim iztočnicam v moderni knjižni slovenščini določil pisavo in oblikoglasno podobo, oblikoslovno in tonemsko naglasno tipiko, podal zanesljivo stilno zaznamovanost in do neke mere tudi frazeologijo. Zelo pomembne so tudi njegove potrditvene oznake besedja glede zemljepisnega in avtorskega nanašanja. Skoraj sto let slovenskega slovaropisja se opira na njegovo delo, v nemali meri tudi slovarji Slovenskega pravopisa in SSKJ.

A century ago, after twelve years of preparation, a high-school teacher, Maks Pleteršnik, delivered to Slovenes the lexicographical work known as Wolf's Slovene-German Dictionary, which turned out to be the best Slovene dictionary for (almost) the next 100 years. Not only did he give German correspondences and other semantic definitions to the entry words in contemporary literary Slovene, but also determined their orthographic and morphophonemic form, morphological and tonemic features, stylistic characteristics and, to some extent, phraseology. His information on words with respect to geographic areas and authors is very important as well. Almost a hundred years of lexicographic work, including to a considerable degree the dictionaries to the *Slovenski pravopis* and the *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, rely on Pleteršnik's work.

0 Maksa Pleteršnika, slavista in klasičnega filologa, našega doslej največjega slovaropisca slovenščine, je (3. dec. 1840) rodila štajerska zemlja tu na skoraj skrajnem vzhodnem robu slovenstva, po njegovem v »južnovzhodnem delu slovenskega Štajerskega«, natančneje: v »vzhodnem delu brežiškega okraja«, kakor o tem sam piše v svojem slovarju.² Ne ravno daleč od tod,³ pri Brestanici, se nam je rodil tudi prvi slovenski slovničar, Adam Bohorič, sredi prve polovice 16. stoletja. In spet blizu tukaj, vendar na kranjski strani Save, v Krškem, se je

¹ Slavnostni govor ob odprtju prenovljene Pleteršnikove hiše, v Pišecah 17. septembra 1994, z dodanim znanstvenim aparatom.

² Prim. Slovensko-nemški slovar (dalje S-NS) I, str. XIV: »jvzhšt. južnovzhodni del slov. Štajerskega, zlasti vzhodni del brežiškega okraja«.

³ Nekje v zaledju Brestanice na Štajerskem (prim. Slovenski biografski leksikon /dalje SBL/ I (1925), str. 49. Po M. RUPLU (Slovenski protestantski pisci, Druga, dopolnjena izdaja, Ljubljana 1966, str. 36) pa naj bi bil Bohorič rojen okrog l. 1520.

okoli l. 1547 rodil tudi prvi prevajalec celotnega svetega pisma, Jurij Dalmatin. Tako ima ta trikot, kakor ga je imenoval Milko Kos, med Savo, Sotlo in Orlico prav trdno pomembno mesto v zgodovini naše duhovnosti – vendar žal ne tudi v splošni zavesti Slovencev. Prav je torej, da mi sami, ki izhajamo od tod, storimo vse, da bi bila ta naša slavna imena primerno prisotna v slovenski duhovni skupnosti.

Danes smo se po zaslugi krajevne pobude Pišečanov zbrali tukaj kot častilci človeka, ki je slovenskemu narodu – in svetu – odkril bogastvo in lepoto besedja njegovega jezika in s tem hkrati podal pričevanje stvariteljske moči enega njegovih velikih sinov.

Pleteršnikovo največje delo, za katerega kakor da je bil poslan na ta svet, je Slovensko-nemški slovar v dveh zvezkih s skupaj malo manj kot 1900 stranmi besedila, kar je že samo po sebi velik opus. To besedilo je sestavil in natisnil v 12 letih, v naponu svojih moških let (od 1883 do 1895).⁴ – Kako je bilo to mogoče, ko pa je znano dejstvo, da se je prej tak večji, vendar nemško-slovenski slovar trudil izdelati in izdati že Valentin Vodnik⁵ na začetku 19. stoletja?

Z ene strani je temu gotovo pripomogel pomemben razvoj slovenskega slovaropisja po Vodniku. Nosilci te rasti so Anton Tomaž Murko (1833), zlasti pa Anton Janežič (1850 oz. 1851 in nadaljnje njegove izdaje vse v naše stoletje) ter Matej Cigale (1860).⁶ Njihovo delo je dospevalo do stanja tiskarnosti, neprestano naraščajoč v obsegu in globini slovničnega in pomenskega zajetja. Toda ta razvoj in napredek slovenskega slovaropisja je bil očiten tudi drugim Slovincem, pa so to delo, kakor vemo iz zgodovine nastanka slovarja prav tudi izpod Pleteršnikovega peresa, zaman poizkušali uresničiti.⁷ Pleteršnik edini, se zdi, je bil takrat mož, ki

⁴ »Prva tri leta mi je pri izdelovanju slovarja pomagal takratni profesorski kandidat A. Mikuš« (str. V), oz. (str. X): »/M/i je še prijetna dolžnost svojo iskreno zahvalo izreči gospodu kolegu A. Bartelu, ki mi ni samo ves čas pomagal popravljati tiskovne pole, ampak me je tudi izdatno podpiral pri določevanju naglasa in izreke posameznih besed.«

⁵ O tem gl. v mojem delu sestavka Vodnik Valentin (SBL, 14. zv., 1986), razdelek Jezikoslovec, str. 519–526, razdelek Besedoslovje na str. 519–521; prim. še op. 6.

⁶ Pleteršnikov S-SN je rezultat iste pobude, kot je bila za Cigaletov Deutsch-Slovenisches Wörterbuch, Herausgegeben auf Kosten des Hochwürdigen Herrn Fürstbischofes von Laibach, Anton Alois Wolf /.../, Erster Theil, A–L, Laibach 1860, Gedruckt bei Josef Blasnik, XIV + 984 str. – Zweiter Theil, M–Z, 995–2012 str. Slovar ima na začetku Predgovor (Vorwort) (VI–XIII) in Erklärung der Abkürzungen und Zeichen/Kaj pomenijo kratice in nekteere znamenja (XIV). V 1. delu je Cigale lepo predstavil naše dotlejše slovaropisje. Prim. še S. Suhadolnik, Cigaletov besednjak, JIS 5(1959/60), 225–230 z dodatno literaturo.

⁷ Prim. S-NS I, str. III–VI.

je to zmoغل.

1 Kot slovaropisec se je udeleževal že ob svojem velikem učitelju Francu Miklošiču na Dunaju: pomagal mu je pri tisku »velikega staroslovenskega Leksikona staroslovensko-grško-latinskega (Dunaj 1862–1865)«; za tem je v 80. letih »sodeloval pri prireditvi /.../ Rožkovega lat/insko/-slov/enskega/ slovnika za 3. in 4. gimn/azijski/ razred« (izšel 1882), kjer je »obdelal /.../ več kot petino dela, ter pregledal in za tisk priredil cel rokopis«. ⁸ Bil je tudi (beremo prav tam) med pripravljavci slov.-nem. dela t. i. Wolfovega slovarja, »dokler se niso zedinili na njega kot edinega delavca in 22. febr. 1883 je prevzel uredništvo nabranega gradiva«.

Maks Pleteršnik je torej slovar izdelal v 12 letih. (Samo dve leti od tega je bil povsem oproščen proforskega dela na ljubljanski gimnaziji, ves preostali čas pa je imel zmanjšan obseg učnih ur – sprva 5, proti koncu 8 ali 9 ur tedensko –, občasno pa je imel tudi pomočnike. To veliko delo je torej opravil kot srednješolski profesor.

Slovensko besedje, ki ga je imel obdelati slovaropisno, je bilo v veliki meri zbrano tudi v rokopisnem slovarskem gradivu Oroslava Cafa (1814–1874), Frana Miklošiča (1813–1891) in Janeza Zalokarja (1792–1872), vendar si ga je z branjem del v slovenščini in o njej tudi sam množil, enako z nabiranjem od zavednih razumnikov po vsej Sloveniji. ⁹

2 Kot edini urednik novega slovarja se je Pleteršnik neoviran odločal o načelih svoje obdelave besedja. ¹⁰ Ta načela so dveh vrst: A – kaj od nabranega besedja v slovar sploh sprejeti in B – kako izbrano besedje v slovarju predstaviti.

2.1 Glede tega, katere besede sploh pridejo v slovar, pri njem beremo: »V obče je veljalo vodilo: sprejeti, kar se v literaturi nahaja in kar narod govori. Toda oboje je moralo imeti svoje meje. Ako so slovarjepisni napačno in brez potrebe za

⁸ Po sestavku A. Breznika Pleteršnik Maks v SBL, 7. zv. (1949), str. 381–384.

⁹ Oceno od drugih nabranega slovarskega gradiva do njegovega nastopa za S-NS podaja Pleteršnik v S-NS I, str. VI–VII. Prim. tudi navedeno delo S. Suhadolnika.

¹⁰ Na str. VII S-NS Pleteršnik omenja pomoč, ki je je bil deležen od drugih: »Nekoliko gospodov je bilo celo toliko požrtvovalnih, da so se redoma ob določenih večerih z menoj shajali na razgovor in posvetovanje o slovarskih stvareh.« In tu v opombi: »Bodi v tem oziru iskrena hvala izrečena gg. kolegom A. Pavlinu, M. Petelinu, S. Rutarju, potem gg. A. Mikušu, dr. J. Staretu in Fr. Uršiču, posebno pa gg. kolegoma A. Bartelu in A. Tavčarju ter gosp. arhivarju deželnega muzeja A. Koblarju, ki so me do konca na ta način pri mojem delu požrtvovalno podpirali.«

slovar kovali besede /.../, ali ako so pisatelji napačno narejene ali brez potrebe iz drugih slovanskih jezikov vzete besede kje kedaj rabili, katere si v knjigi niso nobene veljave pridobile, ako jih je gradivo ponujalo, ni kazalo sprejemati. Prav tako se tudi ni sprejemala večina takih tujih, katere prosti narod sicer pogostoma pa brez potrebe rabi, kadar za dotične pojme tudi dobre domače besede še krepko živijo med narodom. Pa takih besed tako ni bilo veliko med gradivom«; »mnogo se je moralo prepustiti subjektivnemu razsodku. Mnogokrat n. pr. se je sprejela katera beseda, dasi tuja in redka, ker je za jezikoslovca zanimiva«.¹¹

In glede kajkavskih besed: »Kajkavščine je sploh primerno malo sprejeto v ta slovar. Caf, ki si je prizadeval kolikor moči vso ogrsko slovenščino spraviti v slovarsko gradivo, oziral se je manj na kajkavščino. Nekoliko se je dalo iz *Miklošičevih* knjig in iz *Valjavčeve* razprave o slovenskem naglasu v 'Radu jugosl. akademije' nabrati; pa je vse to le malo in nikakor ne obsega vse kajkavščine.«¹² Glede tega je A. Breznik (SBL, 383) zapisal: »/J/e z veliko znanstveno natančnostjo odbiral gradivo, izločal slabe skovanke in neknjižne izposojenke, ki so jih bili polni starejši besednjaki.« In (n. d., 384): »/J/e organiziral nabiranje živega besednega zaklada po narečjih, s čimer je vknjižil velik del narečnega blaga, ki ga s pridom porabljajo vse znanstvene in tehnične stroke.«¹³

2.2 In kako je to gradivo obdelal slovarsko?

2.2.1 Iztočnice slovarja so posamezne besede, ne tudi besedne zveze. T. i. reke (frazelogeme), najsi gre za besednozvezne (rekla) ali povedne (rečenice), je podajal v razlagi in jih tudi večinoma »prevajal«, npr. pri iztočnici *glava*: 1) glavo pokonci nositi 'den Kopf hochtragen'; /K/olikor glav, toliko misli 'viel Köpfe, viel Sinn'.

Vendar Pleteršniku ni vsaka beseda tudi iztočnica. Za primer: v istem slovar-

¹¹ S-SN I, str. VII. Po S. Suhadolniku ima slovar 110 000 izločnic s 150 000 pomeni.

¹² S-NS I, str. VIII.

¹³ Kdo vse je pošiljal »zbirke« besedja, je Pleteršnik zapisal v S-NS I na str. VII: »Obširne zbirke« je imel »z Goriških Brd in Črnič«, »z vzhodnega Štajerskega« (2 X) »iz Savinske doline«, »s Štajerskega«, »iz Poljanske doline na Gorenjskem«, »iz raznih krajev kranjskih«, »iz krajev okoli Kamnika in Litije«, »iz Kranjske Gore in okolice«, »iz belokranjskih krajev«. »/M/anjšje zbirke« pa »z Dolenjskega« (še trikrat), »z Notranjskega« (še dvakrat), »z Gorenjskega« (še šestkrat), »iz Cirkniške okolice na Notranjskem«, »z Notranjskega in Goriškega«, »iz gor. Savinske doline«, »s Štajerskega« (še dvakrat), »s Pohorja« (še enkrat), »z Gorenjskega in Notranjskega«, »iz raznih krajev kranjskih«, »z vzhodnega Štajerskega«, »iz Savinske doline«, »s Krasa«, »s Koroškega«, »z zapadnega Štajerskega«. Gradivo so mu poslali »še nekateri drugi rodoljubi, katerih imen pa žalibog nimam zapisanih«.

skem sestavku, npr. pri pridevniku *lep*, je poleg pridevnika samega obravnaval tudi prislov (*lepo ravnati s kom*), pa tudi posamostaljeno (z *lepo* 'in Güte'). Večkrat je v istem sestavku navajal tudi primernik (comp. *lepši*), vendar je primernik *mlajši* tudi kot iztočnica. Podobno je imel v istem sestavku tudi prislov in enakoglasni predlog oz. predpono (*nād*: I. praep., II. adv., III. praef.). Pri tem je zanimivo, da ne navaja »predpone« samostalniških in pridevniških tvorjenk iz predložne podstave, pač pa pri glagolu (*podkovati, podložiti, podpisati*).

2.2.2 Katere osnovne oblike pa je navajal v glavi slovarskega sestavka? Tu je bil zelo gospodaren, bolj, kakor smo danes. Pisal je npr. samo imenovalniško obliko samostalniške oz. pridevniške besede, če je sklonljivost oz. pregibnost idr. bila predvidljiva; pri sam. npr. *abecēda, admirāl*; pri pridevniku samo moško obliko: *admirālski, ták*.¹⁴ Pri glagolu je bila dvooblikovnost tako rekoč naravna danost: *bráti, bérem; básati, bāšem; tískati, am*. Po več oblik je nakazoval tudi pri imenskih besedah, ko je šlo za kakršne koli premene: *brát, bráta; jézik, íka; stār, stára; débel, debéla; mlād, mláda*. S tega stališča je čuden zapis samostalniških, npr. osebnih zaimkov za 1. in 2. os., namreč le z im. *jáz*¹⁵ ali *tí*; ali *nékaj* ali *kādó*, kjer pa je nasproti siceršnjemu le pron. vendar dodano še interr., da se loči od *kādó* indef. (v istem sestavku) in od iztočničnega *Kādōr* z oznako pron. rel. Pač pa ima vendar *ōn óna onō (óno)* in *nič*, gen *ničēsar*. Posebno pri zaimkih se je torej močno zanašal na slovnico, saj jim ni zaznamoval niti spola (in to je takó tudi v SSKJ).

2.2.3 Redno je zaznamovana b e s e d n a v r s t a, npr. adj., pron., num., vb., adv., conj., praep., interj., le samostalnike je besedovrstno zaznamoval s posrednimi oznakami za spol (m., f., n.), kakor je še sedaj npr. v SSKJ.¹⁶ Oznake so mu, kakor Cigaletu, čisto latinske. Besednovrstnim oznakam je dodajal razločevalne oznake, tako pri vb. še pf., oziroma impf., pri adv. še interr., pri števniku num. ord. ali distr. Tudi kako drugo slovnično lastnost je zaznamoval latinsko, tako npr. praep. z oznako c. + sklon, npr. praep. c. gen.

Pojmovanje besednih vrst je pri Pleteršniku tradicionalno, v primeri z danes pa so mu lastnostni zaimki pridevniki: *ták* adj. proti *katéri* pron. oziroma *kákšān* adj.: I. pron. interr., II. indef., III. rel. = *kākršān* na vzhodu. Tudi množilni števniki so mu samo pridevniki: *čtvērān, -rna* adj. Tako je tudi v SSKJ, še prej pri Ci-

¹⁴ Podobno je ravnal tudi Cigale v D=SW, npr.: *Eifer*, der; *Eigen*, adj.

¹⁵ Enako Cigale, n. d.: *Ich*, pron. oziroma *Er*, pron.

¹⁶ Oznake m, f, n ustrezajo Cigaletovim *der, die, das*, sicer pa ima tudi Cigale latinsko besednovrstno izrazje, npr. adj., adv., pron., num., praep., pron. adj., conj., int., pri glagolu pa v. a. (tvorni glagol), v. n. (*Eilen*) ipd. npr. še num. card. za *vier*, medtem ko mu je vrstilni *Vierte* adj. in enako *Viererlei* četveri, *Vierfach* četveren – proti *viermal* adv. štirikrat.

galetu. Da ni zaznamoval sprevrznosti (konverzije), se da lepo prikazati tudi z besedo *někaj*: pron. *etwas*: *zvedel sem za nekaj novega* /kar je res samostalniško/; – *etwas, ein wenig* /.../; *einige*; *nekaj vojakov*; *nekaj grošev* /kar je pridevniško?/; – *zdaj je nekaj boljši*, *jetzt ist er etwas besser* /kar je prislov/; — *nekaj – nekaj*, *theils – theils* /kar je nekaka vezniška vloga/; — tudi: *někaj*, *etwas*, Cv. « V tem zaostaja za Cigaletom.¹⁷

Pri samostalniških zaimkih ne pozna (kot rečeno) spola – to so prevzeli tudi v SSKJ –, čeprav ga skladnja seveda dokazuje: *Nekaj* je bilo narobe – torej je *nekaj* srednjega spola in je edninska beseda, nima pa seveda spolskosti kot pridevniška beseda in sploh v vseh preostalih svojih svojstvih.

Pleteršnikova besednovrstnost se je neokrnjena ohranila tudi v SSKJ, le slovnične oznake so poslovenili (ne pa tudi oznak za strokovno besedje): m, ž, s; prid.; dov. – nedov.; prisl., vez., predl. (z roditeljskim), medm., zaim.; *čtetveren* prid., pač pa *kakšen* zaim. Tudi v SSKJ so samostalniški zaimki brezspolski: *kdo koga* zaim. Le členek je to, kar je pri Pleteršniku kar besedica (prim. *le*: (breznaglasna besedica)). Prim. še: *někaj nečesa* zaim. /.../: *nekaj* ga moti /.../; *nekaj* prisl. *nekaj dni* /.../ /to je v resnici pridevniško/, *nekaj dolga* /to je v resnici samostalniško/, *nekaj pred praznikom* /res prislov/. Pleteršniku je sprevrtni samostalni iz pridevnika iztočnica v primeru npr. *duhóven*, -vna m. pogl. *duhovni*,¹⁸ ali pa je navedeno za pomišljajem pri isti iztočnici, npr. *stàr*, *stàra*, adj. – *stari*, die Alten, kar pa ni ločeno od določne rabe tipa *stari oče*, *stara mati*, za čimer pa se spet povrne sprevžno *staro in mlado*.

Enako je v SSKJ prikazano sprevrženje pridevniške besede v samostalniško, čeprav ne zmeraj idealno (ker pri posamostaljenem, ki ni iztočnica, zmeraj nakazujejo trospolskost, čeprav je zmeraj ne potrjujejo za vse tri spole).

2.2.4 Na g l a s. Znano je, da je Pleteršnik – v nasprotju s Cigaletom – slovenskim besedam prvič zapisoval naglas (jih onaglaševal), drugič pa onaglaševal tonemsko, tj. tako, kakor slovensko govori večji del Dolenjske (z delom Notranjske) in Gorenjske, pa zahodna (danes avstrijska) polovica Koroške in srednji del Beneške Slovenije ter zgornje Posočje navzdol do pred Tolminom.¹⁹ To naglaševanje – odkril ga je javnosti Vodnik 1811 – je prav tudi še v času nastajanja

¹⁷ Podobno že Cigale, prim. *Etwas* pron. u. adv., ki pa zato števniske rabe sploh nima.

¹⁸ Za tako je imel oporo že pri Cigaletu, kjer je poleg *Geistlich* adj. iztočnica *Geistlich*, der prevedeno z *duhoven*, *duhovni*, *duhovnik*. Podobno pri *Alter – Alte*, der.

¹⁹ O tem Pleteršnik v S-NS I, str. IX: »Razločuje se v tem slovarju p o t i s n j e n i in p o t e g n j e n i (zategnjen) naglas, toda smo pri dolgih zlogih/./« Izraza za tonemski naglas sta Škrabčeva, kot naglasni znamenji zanju pa »sta sprejeta znaka, ki ju rabijo Hrvati in Srbi po zgledu Vukovega srbskega rječnika«.

Pleteršnikovega slovarja, tj. v letih 1878–1895, raziskoval (zlasti za gorenjsko stran) Matija Valjavec, živeč v Zagrebu, po svoje pa oče Stanislav Škrabec, prvič že 1870 v Novem mestu, predvsem za sistematičen slovnični prikaz prav v letih 1894–1895.²⁰ Pleteršnik je bil tako pogumen, da je to naglaševanje prevzel v svoj slovar,²¹ za tem le še Breznik v Slovensko-srbohrvatskem slovarju (1950), na mojo pobudo pa je prevzet tudi v SSKJ (zborovanje slavistov 1960 v Piranu).

Tudi pri zaznamovanju naglasa je Pleteršnik zelo gospodaren, in je naglasne tipe pregibnih besed zapisoval skrajno napeto, tj. tako, da so bili naglasni tipi zajeti le slovaroslovno (pridevnik npr. največ z dvema oblikama), celotni naglasni vzorec pa si je bralec slovarja lahko vzpostavil le na podlagi slovničnih naglasnih tipov. Ponazorimo za *a*-jevsko sklanjatev: *hrûška*, *hvála*, *nóga* (nepremični na osnovi), *meqlà è* (končniški), *gláva gláve/glavê* (mešani), *kópel pēli* (premični – poimenovanja za naglasne tipe so naša). Celotne tipe je Škrabec podal (za tem) prav šele v 90. letih v svojem Cvetju (pri čemer je svoje naglase lahko že primerjal z Valjavčevimi.²² Podobno so zajeti naglasni tipi tudi pri pridevniku: I – *stâr stára*, II – *débet debéla*, III – *mădăl*, IV – *mehâk hkà* oz. *mlâd mláda*. In tako še pri glagolu: I – *bljûvkati am*, *tískati am*, *mériti mērim*, II – *nósiti nōsim*, *tóžiti im*,

²⁰ O tem Pleteršnik v S-NS I, str. IX skoraj nekoliko podcenjevalno o Škrabcu: »Kateri zlog je treba naglašati pri posameznih besedah in kako, to uči sestavno dozda samo razprava *Valjavčeva*, ki v 'Radu jugoslavenske akademije' od leta 1878 pod naslovom: 'Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku' hodi na svetlo. Nekoliko kažejo naglas slovenskih besed tudi razpravice *Škrabčeve* na platnicah »Cvetja iz vrtov sv. Frančiška« v Gorici (od l. 1880).« Torej kakor da Pleteršnik ni vedel za Škrabčevo razpravo O glasu in naglasu /.../ iz l. 1870. – Res je pa, da je Škrabčevo naglasoslovje predvsem slovnično in besedotvorno tipološko, poleg tega še zgodovinsko razvojno, kar pa za Pleteršnika ni bilo toliko uporabno.

²¹ Glede normativnosti naglasa pri Pleteršniku prim. S-NS I, str. IX: »Izmed slovarjev zaznamujeta naglas *Murkov* in *Janežičev*, pa le nepopolnoma in tudi ne po določenih pravilih, in njiju naglaševanje se ne vjema zmerom s kranjskim, zlasti dolenskim naglaševanjem, katero mora biti temelj in podstava naglasnim pravilom, kakor se je pravilni književni jezik razvil iz kranjskih narečij, zlasti dolensjščine. Po teh edinih virih /.../ in po ustnih poizvedbah od veščakov, dobro poznavajočih kranjski in posebno dolenski naglas, se ravna naglaševanje v tem slovarju.« Tu je Škrabec moral biti zadovoljen. Na koncu (n. m., X) Pleteršnik upravičeno sklepa: »Naj se torej pomni, da je to prvi poskus po pravilih določiti natančnejše naglaševanje vsemu slovenskemu besedju. Prihodnje preiskave bodo popravljale, kar je tu še nedostatnega.«

²² Prim. CF 13 (1894), 5, b–12, c; 14 (1895), 1, b, 3, b–5, č, čemur je takoj sledil sestavek »Valjavčev 'Prinos k naglasu u (novo)slovenskom jeziku' in prihodnja slovenska slovnica«, CF 14 (1895), 7, b–č in nadalje, kar pa je gotovo bilo že skoraj prepozno za Pleteršnikov Slovar. O njem je Škrabec izrecno pisal v CF 14 (1895), 11, b–č in 12, č.

III – *māglīti ím, moríti ím, težíti ím, cēdíti ím*, podtip *léžati -ím*.

Mešani naglasni tip je Pleteršnik kar malo zapostavljal, zlasti pri prislovu iz pridevnika, kar si lahko ogledamo ob pridevniku *lahâk hka* adj. pogl. *lehak*, kjer zvemo, da je od tega navadnejše *láhek*, pri tem pa se prislov (oz. povedkovnik) naglasno ravna kar po *láhek hka*. Pri iztočnici *lêp* mešani naglasni tip razberemo le na podlagi zapisa *lêp lépa*, kar velja tudi za povedkovnik *lepô* (in enako se glaseči prislov).

Ta gospodarnost je izhajala iz Pleteršnikovega trdnega nazora o slovaropisju, kakor vidimo iz njegove ocene Pajkovega rokopisa Slovensko-nemškega slovarja (črka A): »/L/e kjer je količjak nepravilnosti, naj bi bilo /v slovarskem sestavku/ vse obširneje zaznamovano: – tako kakor je v Vukovem rečniku. – «²³

Povejmo še, da Pleteršnik v Slovarju naglašuje tudi naslonske besede, npr. veznike in predloge (*dà* I. conj., tudi kot interj.; *dò* praep., tudi kot predpona). Tu naj bi torej slovnica naglasnost ukinjala.²⁴ So pa v Slovarju tudi nenaglašene besede, vendar le zaradi tega, ker jim Pleteršnik ni vedel naglasa, npr. *pripogniv*, *čebra*, *če*, *čel*, ali pa ko je bralca pošiljal k drugi iztočnici, npr. *faloti*, f. pl. = *faloge*. Primer za nenaglašeno domačo besedo je primernik *mehkejši* pri *mehek*.

Kakor znano, je Pleteršnik med znamenji nad samoglasniki (in *r*) imel tudi vodoravno črtico, ki je nakazovala »samo dolgost zloga: *e* in *ō* imata čisti glas kakor v tujih jezikih«, črtico pa da piše »skoro le v tujih besedah knjižnega jezika«. ²⁵ (To o posebnem *e* v prevzetih besedah se je vleklo še precej časa naprej.)²⁶ Napačno pa bi bilo misliti, da imajo vse »tuje besede« tako črtico, ali vsaj tiste grško-rimskega izvora: res jo imata npr. *alōdij* in *alodijālen* (zelo pametna rešitev glede pisanja govorjenega medsamoglasniškega *j*),²⁷ medtem ko imata *antikrīst*

²³ In Vuku je tudi to stran njegovih slovarskih sestavkov določil pač Jernej Kopitar, kakor mu je tudi sicer veliko pomagal.

²⁴ Naslonke je dobro obdelal Škrabec (CF 14 /1895/, 3, b-5, č: proklitike – stari predlogi, novejši predlogi, *ne* in *pre*, veznice, »neketeri kazalni in vprašalni zaimki, adverbiji, števniki, pridevniki in celo samostalniki«; enklitike – oblike glagola *biti* – *sem*, zaimki. – Podobno kot Pleteršnik sem naslonkam tudi jaz zapisoval »naglas«, ki se pokaže zlasti le pri poudarjanju (prim. Slovenski jezik, 1961, slovarček).

²⁵ S-NS I, str. XI. Seveda je lažje povedati, kdaj so naslonke vendarle naglašene oz. poudarjene.

²⁶ Mišljena so dela t. i. čitankarjev.

²⁷ Tega je po nepotrebnem odpravil SP 1935, prim. npr. *socialen*. Prim. upravičene ugovore proti tej rešitvi via facti pri J. Glonarju (Slovar slovenskega jezika, V Ljubljani 1936, str. IX–X): »Da moramo v slovenščini pisati **socijalist**, in zakaj, je že pred leti obširno razložil in utemeljil Štrekelj v 'Ljubljanskem zvonu' (1911, 483–4), in v svoji knjižici 'O Levčevem pravopisu in njega kritikah' (str. 144 i. d.), brez dvoma mož, ki mu

ali *alopfija* cirkumfleks, *amortizacija*, *akcija*, *akacija* akut (ne pa tudi *apelacija*). Pri družini *barôn* ima črtico samo *baronēsa*. (Ali je res imela »čisti e« (tj. pač srednji)? Na podlagi svojega pišeškega narečja, ki je v bistvu tudi moščansko, bi ga res lahko imela.²⁸)

2.2.5 Za zapisovanje slovenskih glasov v besedah si je Pleteršnik priredil tudi pisavo. O tem²⁹ piše tako: »Nedoločni glasnik (polglasnik) je dobil svoj posebni znak; /.../ za *l*, ki se kakor *u* izgovarja, pa je sprejet poljski *ł*. /.../ Dozdaj /se pa nista/ dalje razločevala ozki *e* in *o*, kakor se razločujeta v tem slovarju,³⁰ ker je le na Dolenjskem in Notranjskem prav tako slišati glasove. Vendar mislim, da se imajo ti razločki smatrati za bistvene razločke slovenskega jezika, ki se bolj ali manj, če tudi ne na enak način, široko po Slovenskem kažejo 2); zato se njih zaznamovanje ni moglo lahko opustiti.«³¹

3 In kakšen je Pleteršnikov razlagalni del slovarskega sestavka?

3.1 Mislili bi, da sestoji iz samih nemških prevedkov. Pa pogledajmo pri iztočnici *glava*, ki ima kar 8 pomenov. Pomen 1) je res podan s prevodom *der Kopf, das Haupt (des Menschen)*; že pomen 2) pa je deloma pomenskosestavinski: *der Kopf als Sitz der geistigen Tätigkeit* /glava kot sedež duhovne dejavnosti/; pomen 3) je kar *der Tierkopf* /živalska glava/, 4) pa je spet pomenskosestavinski: *etwas Kopffähnliches* /nekaj glavi podobnega/, 5) je podan s slovensko sopomenko: = *poglavje* in s prevodnim ustreznikom *das Hauptstück, das Capitel* /glavni del, poglavje/.³²

Pri pridevniku si pri sprevrženkah pomaga kar s prevodi in torej ne zaznamuje spremenjenega slovničnega statusa enot, npr. pri *lêp lépa* adj.: prvi primer je *kar lepo ga je videti* in takoj nato *lepo dišati*, *lep duh*, kjer je beseda prvič rabljena kot povedkovnik, drugič kot prislov in šele tretjič kot pridevnik, samostalniško pa je

gre v tej reči pač nekaj več besede, ko ljudem, proti katerim je v teh spisih polemiziral. /.../ Ko se je SP odločil za **socialista**, se ni mogel sklicevati ne na znanstvene razloge, ne na tradicijo; pisave »**socialist** /.../ je kriva samo optična tradicija tuje, v prvi vrsti latinske pisave, torej nekaj, kar za slovenski pravopis ne more biti odločujoče.«

²⁸ Prim. na Mostecu: *têta, kmèt ≠ dēnis = kltarinēt*.

²⁹ S-NS I, str. X.

³⁰ Zaznamujejo jih »razločevalna ali diakritična znamenja« (S-NS I, str. X): »Zaradi preglednosti je kazalo prostor nad samoglasniki pustiti naglasnim znamenjem, diakritična znamenja, piko in ključico, pa staviti pod nje.«

³¹ Opomba k ²) se glasi: »Prim. Škrabec, 'Cvetje' (V. 2, XII. 11.)«.

³² Za primerjavo si lahko ogledamo Cigale tovo iztočnico *Kopf: glava*, gl. tudi *Haupt*; kjer ima Cigale v nemški predlogi tudi bogato t. i. frazeologijo, jo prevodno podaja tudi on. Prim. tudi iztočnico *glava* v SSKJ.

na lepem vas bodo posvarili. Pri pridevniku ima, kot deloma že nakazano, izkazane primernike: *méhak hka* /.../ compar. *mêčji, mehkejši; mēkši*, C. ogr.³³

3.2 Pomembno se zdi omeniti tu še naslednje Pleteršnikovo stališče: »Kar se je nepotrebno zdelo, to se je opuščalo. Tako si npr. vsakdo iz vsakega samostalnika, ki pomenja osebo, lahko sam napravi svojilni prilog na *ov* ali *in* /.../. Pri nedovršnih glagolih razlaga ni vselej tako popolna; naj se torej vselej primerja pripadajoča dovršena oblika. Isto tako se naj primerjajo pri glagolskih samostalnikih dotični glagoli.«³⁴

3.3 In še o etimološki sestavini razlag: »Etimološkega razlaganja nima ta slovar veliko. /.../ Samo le pri tujkah, ki jih je narod prejel iz sosednjih jezikov ter so se že davno pri nas udomačile, dodajala so se, kjer je bilo mogoče, kratka pojasnila, primerjajoča one besede tujih jezikov, iz katerih so nastale ali s katerimi so v besednem sorodstvu. V tem oziru se je najbolj porabilo, kar je najti v *Miklošičevih* delih in *Štrekljevih* spisih« (ne pa pri Cafu ali Levstiku, pri katerih gre za »le poskusno preiskovanje in studije«).³⁵

3.4 Frazeologeme ima Pleteršnik rad »prevedene«, navaja pa jih pri ustreznih pomenskih razdelkih, npr. za iztočnico *glava: glavo si beliti s čim* – sich mit etwas den Kopf zerbrechen /razbijati si glavo s čim/; marsikaj pa je povedano tudi samo v slovenščini, npr.: *občina ima na svoji glavi siromake = na skrbi*, Levst. (Nauk.); *skrbi si na glavo vteči*, Erj. (Izb. sp.); *ta človek mi je ves dan na glavi* – ist mir auf dem Nacken, Cig. (kar /mi je na tilniku/.³⁶

3.5 Za splošno oznako Pleteršnikovega slovarja navedimo sodbo A. Breznika (SBL, 1949, 384): »V slovarju je hotel uresničiti vse zahteve sočasnega jezikoslovja, zato je z velikim trudom in preiskovanjem določil izreko, glasove in naglas pismenega jezika. Najtežje stališče je imel pri določevanju pravopisa. /Top.: oblikoglasja./ P. je s srečno roko strnil tradicijo pred Levstikom z novim počasi prodirajočim pravopisom Škrabčevim, ki je slonel na zgodovinski podlagi in živem ljudskem govoru. Tako je postal slovar tudi zakonik sedanjega pravopisja

³³ Zanimivo je, da Pleteršnik ne pozna besede *mêk*, prim. Mostec: *v mēk kùhanu jājce*.

³⁴ S-NS I, str. IX.

³⁵ S-NS, str. IX: *fānt* /.../ iz it. fante, C., Mik. (Et.); *burkle* /.../ prim. lat. furcula, furca, Gabel; *aldomáš*, mein Geschenk /.../ iz magy. áldomáš, Mikl. (Et.); prim. likof. Ponekod pri Trub., Dalm., Krelju pa je dodajal tudi »nemškega izvirnika besedilo« (r. t.), npr. »še za svojega života noch zuseinen Lebzeiten, Dalm.

³⁶ Cigale je navajal še primere iz slovanskih jezikov, prim. D-SW I, str. X: »Pri svojem delu sem se držal stališča primerjanja vseh slovanskih narečij /.../« »Pogostim navedkom iz drugih narečij je namen, da pri odsotnosti primerne slovenskega izraza navedem kot predlog ustreznega iz tega ali onega slovanskega narečja.

in pravorečja.«

4 Pleteršnikov slovar je dokončno izšel l. 1895. Njegov avtor se je tudi po tem času še trudil z njim, bogateč ga z novimi slovarskimi enotami, mestoma pa je to in ono tudi popravil. Deloma je to storil že v Dodatkih in popravkih na koncu II. dela svojega slovarja (str. I–IX), kjer je največkrat navajal Cv, tj. Škrabca.) Teh dodatkov in popravkov v posebnem izvodu Pleteršnikovega Pleteršnika (hranijo ga v NUK-u) je menda kar 9000, izpisane pa jih imajo v Inštitutu za slovenski jezik Frana Ramovša pri SAZU. Za primer popravkov: *krès krésa* → *krésa*; *krapína* → *krápina*; za dodatke: *láhcān* dem. od *lahek*; *k nadevati* – krstna imena, pri nas navadno nadevana so ta: Janez, Jožef itd. Cvetje XXIX. 1; *k pominati se*: ein Gespräch führen, sprechen Hal., ogr. – C., jvzhŠt.; *kaj se to pominaš!* was dir nicht einfällt! /kaj ti pride na pamet/ jvzhŠt.

Kakor smo videli, je nepotrebno prevzete besede Pleteršnik zavračal, tako npr. tudi *ahtati se*, glede katere je še v oceni Pajkovega slovarja črke A zapisal: »pomeni v Pišecah tudi *podvizati se*, n. pr. *le pojdi pa se ahtaj nazaj!*»³⁷

5 Poglejmo še nekatere stvari Pleteršnikovega slovarja.

5.1 V Dodatkih in popravkih je Pleteršnik dodal tudi oznako »*stil.* = stilistica (spada v stilistiko)«, ki jo je bol pozabil navesti pri »kraticah« na začetku svojega I. zvezka. Tam se od te vrste oznak navajajo še *dem.* = /.../ pomanjševalna beseda; *dial.* = v dialektu, v narečju ali v narečjih; *fig.* = figuraliter, v prenesenem pomenu, v podobi rečeno; *germ.* = germanizem; *gramm.* = grammatica, slovnica (spada v slovnico); *pren.* = v prenesenem pomenu, *prim. fig.*; *prim.* = primeri (zvrča na besede podobnega pomena, ali na besede, ki pojasnjujejo dotično besedo ali na tuje besede, iz katerih so dotične slovenske nastale). Pomembna oznaka mu je – navedena v 2. delu Kratic »*nk.*: ta kratica je zelo obširnega pomena in obsega vse knjištvo in posebno vse časopisje novejšje dobe, kolikor ga ni s posebnimi kraticami omenjenega«. Kljub popravku to še ni vse o oznakah, saj Pleteršnik opozarja včasih tudi na protipomenke (*opp.* = oppositum, beseda

³⁷ Cigale (D-SW, str. X): »/I/z tujega vpliva izhajajoči izrastki, ki jih je treba, če nasprotujejo slovanskemu jezikovnemu zakonu, kljub rabi med ljudstvom iztrebiti.« Pri Pleteršniku, S-NS I, str. VII: »Prav tako se tudi ni sprejemala večina takih tujih besed, katere prosti narod sicer pogostoma pa brez potrebe rabi, ker za dotične pojme tudi dobre domače besede še krepko živijo med narodom. – V posameznih slučajih pa je bilo težko določiti mejo med tem, kar se ima sprejeti in kar ne, in mnogo se je moralo prepustiti subjektivnemu razsodku. Mnogokrat n. pr. se je sprejela katera beseda, dasi tuja in redka, ker je za jezikoslovce zanimiva.«

nasprotnega pomena).

S temi oznakami je Pleteršnik gotovo imel veliko skrbi in sitnosti, saj je tako za jezikoslovje še zdaj dokaj trd oreh.³⁸

5.2 Veliko lažje je bilo Pleteršniku dodajati narečnostne oznake. Pozna naslednje. *Ben.*, *BlKr.*, *Cirk.* *BdC*, *Dol.*, *Fr.* (*Caf*), *GBrda*, *Gor.*, *Goriš.*, *Hal.*, *Ig.*, *Ip.*, *Ist.*, *jvzhŠt.*, *Kor.*, *Kr.*, *KrGora*, *Lasče*, *Ljub.*, *Notr.*, *ogr.*, *Poh.*, *Polj.*, *Prim.*, *Rez.*, *Rib.*, *Rož* (*Scheinigg*), *SKr.*, *SlGor.*, *SlGradec*, *Ščav.*, *Št.*, *Tolm.*, *vzhŠt.*, *zapŠt.*, *Zilj.*³⁹ To kaže primerjati z mesti, od koder so mu posamezniki pošiljali besedje, ne nazadnje z ljudmi, ki so to delali. Naj med njimi omenim »T. Porekarja (z vzhodnega Štajerskega)«. VII. Sicer je bilo največ prispevalcev besedja s Štajerskega (12), pa z Gorenjskega (11) itd. Poznavalec slovenskega narečjeslovja za temi oznakami vidi tudi slovenske narečjeslovce in razprave, ki so jih objavljali.

5.3 In še opozorila na jezike: *češ.*, *fr.*, *furl.*, *got.*, *hs.*, *it.*, *kor.-nem.*, *madž.*, *polj.*, *rus.*, *srlat.*, *srvn.*, *stsl.* (= staroslovensko), *stvn.*, *švic.*, *tirol.-nem.*, *tur.*⁴⁰

5.4 Izrazita skupina so tudi posamezniki jezikoslovci: *Alas.*, *Baud.*, *Blc*, *Boh.*, *C(af)*, *Cig.*, *Dan.*, *Danj.*, *Erj.*, *Frey*, *Gutsm.*, *Habd.*, *Hip.*, *Hlad.*, *Jan.*, *Jarn.*, *Josch*, *Kl(odič)*, *Kop.*, *Krelj*, *Levst.*, *M(iklošič)*, *Meg.*, *Met.*, *Mik.*, *Mur.*, *Navr.*, *Pohl.*, *Raič*, (*Scheinigg*), *Slom.*, *Škrab.*, *Škrb.*, *Šol.*, *Štek.*, *Trumm.*, *Tuš.*, *V.-Cig.*, *Valj.*, (*Vod.*), *Z(alokar)*.⁴¹

5.5 Strokovnih oznak ima Pleteršnik 21: *arch.*, *astr.*, *bot.*, *chem.*, *geogr.*, *geol.*, *hist.*, *math.*, *mech.*, *merc.*, *mil.*, *min.*, *mont.*, *mus.*, *phil.*, *phys.*, *stat.*, *techn.*, *typ.*, *zool.*⁴²

5.6 Omenimo še, katere tuje slovarje omenja Pleteršnik. V uvodu le »*Heinsijev* nemški slovar, ker je znano, da je bil *Cigalejevemu* v podstavo« (IX), omenjen je tudi Vukov Rječnik. V slovarskih sestavkih je takih slovanskih navedb seveda veliko več. Po Brezniku (SBL II, 384): Miklošič, Rječnik, Dalj, Rank 1863 + Jungmann itd. – Povejmo še, da posebej navaja Murkov in Janežičev slovensko-nemški slovar, ker imata na slovenskih iztočnicah zaznamovan naglas.

6 Če bi hoteli na kratko označiti pomen Pleteršnikovega slovarja, moramo

³⁸ Pri Cigaletu v D=SW I (XIV) so take oznake *fig(ürlich)* /likovno/, † *neu* /novo/, **fremd* /tuje/, = *gleich* /enako/.

³⁹ Cigale, n. m. XIV ima le: Kr. Krain, U. Kr. Unter=Krain, Kk Kärnten, St. Steiermark, Küst. Küstenland, Istr. Istrien.

⁴⁰ Cigale, n. d., str. XIV: *russ.*, *poln.*, *böhm.*, *serb.*, *kroat.*, *altsl.*, *ital.*, *giech.*, *schwed.*; od dežel pa *Böhm.*, *Mähr.*, *Preuß.*, *Schles.*, *Ung.*, *Dalm.*

⁴¹ Cigale, p. t.: *Dr. Bl(eiweis)*, *Dalm(atin)*, *Dež(man)* itd.

⁴² Cigale: *geom.*, *geol.*, *waidm.* /pastirsko/, *Jäg.*, *mont.*, *merc.*, *mineral*, *jur.*, *milit.* Od splošnih oznak ima še besedotvorni *coll.*, pa *fig.*, *germ.*, *dim.*, *fig.*, *euph.*

reči, da pomeni velikanski osebni dosežek slovenskega jezikoslovca in jezikoslovja. Glede na slovenski del besedja se lahko meri z Miklošičevimi slovarji – sicer pa je bil Pleteršnik njegov učenec. Doslej je Pleteršnikov slovar v nekaterih – ne vseh – ozirih presežen le SSKJ v 5 knjigah, ki pa ima dostikrat tudi kaj balasta, kar je za Pleteršnikov slovar komaj mogoče reči. SSKJ-ju celo marsikaj, kar je Pleteršnik že imel, manjka. Takó označevanje glagolske prehodnosti (vezljivosti sploh), kakor jo imamo npr. nazorno pred očmi pri glagolih *bati se* in *dati*, kjer je pri Pleteršniku takoj za prvim prevodom navedena zveza *b. se koga, česa*, pri *dati* pa *d. komu kaj*. Ali če primerjamo Pleteršnika, ki loči t. i. osebne in neosebne glagole, ko prve podaja s tipom *dáti dám*, druge z *deževáti ūje*, medtem ko ima SSKJ tudi v drugem primeru ob nedoločniku kot drugo obliko naveden sedanjik v 1. os. ednine. Tudi to rešitev bi bili pri SSKJ mirno lahko sprejeli po Pleteršniku.

Torej: Pleteršnik velik slovaropisec in slovaroslovec. Gotovo si – komaj eno leto po smrti – nikakor ni zaslužil izjave J. Glonarja, celo v jezikoslovnem časopisu (ČJKZ 4 /1924/): Pleteršnikov »Pleteršnik«, 169–171): »/K/njižna slovenščina kot stvar na sebi in kot leksikografski problem je bilo nekaj, kar je bilo Pleteršniku samo od daleč znano.« In nato v zadnji povedi odstavku: »Med slovenskimi slavisti dvajsetega stoletja je bil prav to, kar med pisatelji zakesneli Jurčičevi epigoni.« (N. m., 171.) – Čisto nasprotnega mnenja je bil I. C. (mislim, da je to bil Izidor Cankar): »Deloval je leposlovno in znanstveno, zlasti pa zbral in uredil velik slovensko-nemški slovar, najlepšo in najzanimivejši knjigo, kar jih imamo Slovenci, neizčrpan in skoro neizčrpljiv zaklad jezikovne lepote.« (DS 1911, 39: Sedemdesetletnica prof. Maksa Pleteršnika, n. m. 39–40.) In Avgust Pirjevec (LZ 1923, Maks Pleteršnik, 240–271): »Iz kaotičnega gradiva je zgradil Pleteršnik harmonično stavbo in ji vdahnil življenje.« (368) In: »/Z/ zaznamovanjem naglasa in izgovora je dvignil slovar visoko nad vsakdanjo praktično uporabljivost in mu dal znanstveno vrednost.« (369) In še: »/S/mo dobili slovar, ki odgovarja znanstvenim zahtevam, slovar, ki je eminentno pripomogel našemu znanju o slovanski akcentologiji /.../. /Pleteršnik/ je dovršil stavbo, katero so gradile generacije slovenskega rodu in kronal delo nešteti slovenskih rok.« (271) A. Brezniku je bil Pleteršnikov slovar sploh največji dosežek slovenskega znanstva (tako v sestavku o Pleteršniku v SBL).

Kot slovaropisec je torej Pleteršnik velik. S svojim Slovensko-nemškim slovarjem je postavil, sebi in slovenstvu, trajni spomenik, »trdnjši od brona« in velik del /Pleteršnika/ se je /s tem delom/ »izognil boginji smrti«. Hvala in slava mu za to veliko dejanje; dejanje posameznika: saj je v kulturnem in znanstvenem prizadevanju v bistvu ves napredek temeljen prav na velikem hotenju posameznika, najsi to delo izvrši sam ali pa ima pri skupinskem vodilno vlogo.

Na koncu naj mi bo dovoljeno reči še to, da sem tudi kot Pleteršnikov sopri-

padnik istemu narečju zelo vesel, ker mu priznanje izreka tudi slovenska država (predsednik častnega odbora za proslavitev 100-letnice dokončanja velikega slovarja je predsednik sedanje Republike Slovenije), kakor sem vesel ljudske pobudnosti, ki je spoznala, da ima, je imela med seboj »preroka«, in tako ni dopustila veljati latinskemu pregovoru, da v svoji domovini, tj. doma, nihče pre-rok biti ne more.

SUMMARY

The Slovene-German Dictionary by Maks Pleteršnik in many ways is an unsurpassed masterpiece of Slovene lexicography. Its author comes from SE Styria, from the same general area as the authors of the first Slovene translation of the entire Bible and the first Slovene grammar. Pleteršnik prepared the manuscript and had it printed in 12 years, at the height of his productive life (1883–1895). He received some of his lexicographic training from his professor, Miklošič, and practical experience by working on a Latin-Slovene dictionary (after 1895 he worked on the unabridged Latin dictionary as well).

Based on previously collected material for the Slovene-German dictionary and the material he collected himself or organized the collection of, he made the selection of Slovene entries (with a few Kajkavian exceptions); besides literary lexical items he included dialectal and historical (or of historical interest) material in literary form. – In morphonology and morphonography he successfully combined the linguistic tradition of the first half of the 19th c., i.e., before Slavization (Levstik and others), with the contemporary literary orthography and orthoepy, based on linguistic reality as put forward by S. Škrabec (on whom Pleteršnik heavily relied and whom he frequently quoted).

The basic forms of the articles are given economically, i.e., typologically, so that almost all other grammatical forms, i.e., with grammatical or inflectional morphemes, can be derived from them, e.g., *nósiti nósim, mlâd mlâda*. The words are tonemic accent marked (based on Valjevec's and Škrabec's research), which enables the user to easily determine quantitative accent. The Dictionary was not surpassed by SSKJ from the standpoint of the treatment of parts of speech, but from the standpoint of modern linguistic theory. Pleteršnik has relatively well-developed system of several groups of functional and stylistic qualifiers, e.g., »novoknjižno« or »stilistično«.

Pleteršnik was the first to clearly present the polysemic character of individual Slovene words. He listed the meanings with short translations in German, as well as with units of meaning (e.g., *glava*) and in some other ways. Particularly in borrowed words, he added etymologies; in some cases the etymological origin was confirmed by the examples from dialects (e.g., *vek*). The Dictionary is characterized by clearly-specified valency, particularly in verbs, the difference in person, e.g., *delati -am – deževati -uje* and explicit government, e.g., *dati dam komu kaj*. The illustrative

material is derived from stylistically very heterogeneous texts. The dictionary is also important for its wealth of idioms which are usually translated into German. However, Pleteršnik is conservative in terminology; he uses mostly Latin terms, which makes them accessible exclusively to linguists. He worked on the dictionary even after its publication; in his specially-bound personal copy there are approximately 9,000 additional entries.

Pleteršnik realized this enormous achievement of Slovene linguistics as a high-school teacher. (He was excused from his teaching duties for two years; the rest of the time his teaching load was from 6 to 9 hours per week.) The reaction to the Slovene-German dictionary has been positive by true experts and dictionary users; rare criticism is mostly not well-conceived or even unfair (J. Glonar).

Does the gothic novel exist? The basic reflexive principle is the prose of Marko Uleš's *Romanje za Anino* is the critical penetration of «truth» about man, the world, and the afterlife, as they are depicted in the «holy books», the Apocrypha and the Bible. This penetration is the hallmark of a modern gothic who defends the subjective consciousness against any kind of dogma, and considers the «soul» an exclusively personal matter: the soul is merely another expression for I AM. The philosophical pivots of the novel are supplemented by the writer's explicit and professional self-reflection, and inquiry about the word and truth as well as art and truth. All these occur and are woven into the text, as prose, essays, poems, and citations.

Roman Romanje za Anino je literarni dnevnik duhovnega pogoščaka, ki čita dušo ali svoj SEM. Ispriča junak, pripovedovalec v prvi osebi, se ne rodi iz Indije v Slovenijo ustavi v Jeruzalemu, ker tja takaj njegov dober prijatelj Anina dobi Anino, kar so to »Božji grob pa Mirana Skali pa Zid Kalvarije« ustroja se z njeno trije načini branja in razlaganja duše in sveta, in ker se tu ustavljajo bogoslovci in »skolci« (skolci seba (skolci sem jaz) ... »Ti bo kristjano razmišljal o vsem pojmov in rešnic kristianstva in drugih azijskih religij pa o marksizmu, tukaj to pisan govorilni »roman-dnevnik« ustroja bo »modrost govoril razmišljal z bogoslovski poročnostjo«. Če bi pisan v Ljubljani, bi moral pisan zgolj »potopis z daljnega vzhoda«, saj opisi razmišljanja sveta in življenja kristianstva došla bolj privlačijo bralca, kakor pa kristianci pogledi na sodobno sodnost bi došla o Sloveku in svetu. Povrh pa od Ljubljane odvisna tudi manj pravega govorilni red in slovenski teški mit. Od tebe se kristian razmišljanje došli razpisi Anino za se po se bi znaa prilagoditi »lokalno obarvani tragikomedijski samopredstavi« namesto lokalizacij, pa Tita na bankovcih samostojno Muzena, pa krstje

Romanje za Anino, Roman-dnevnik po Anini misli »Zapiski« pisan za nek prijatelj Marko Uleš, Ljubljana, 1988.